

Identitats nacionals i ciutadania europea

Margarita Boladeras

ESTATS, NACIONS, CIUTADANS I FORANS

Vull cridar l'atenció sobre els nous paràmetres d'una realitat emergent que escapa als models sociopolítics tradicionals i que afecta la vida dels ciutadans en general i dels europeus en particular. D'una banda, el procés de construcció de la Comunitat Europea és paral·lel al procés d'internacionalització i globalització de l'economia i d'altres fenòmens col·lectius com ara els moviments migratoris i les reivindicacions de les minories dels Estats sobirans, entre molts d'altres. D'altra banda, la concepció de l'Estat sobirà com a unitat territorial (1), unitat de control administratiu (2) i com a unitat cultural (3) s'està esmicolant a causa de les noves dinàmiques socials i l'emergència de realitats amagades o reprimides en èpoques anteriors. Analitzem el que passa amb cadascuna d'aquestes unitats.

La unitat cultural ha estat en molts casos una ficció i els Estats democràtics actuals no poden ni reprimir ni menystenir,

com ho feien els governs absolutistes, la diversitat dels ciutadans i les seves formes d'expressió. Kymlicka ens explica que, segons informacions dels anys noranta, en el món hi ha 184 estats independents, 600 grups de llengües vives i 5.000 grups ètnics.¹ És obvi, doncs, que la gran majoria d'estats independents estan configurats per diferents grups ètnics i gaudeixen del tresor de diverses llengües vives.

La unitat administrativa ha demostrat ser menys eficient que una organització descentralitzada de l'estat. Cal una administració propera als problemes ciutadans que doni respostes en un temps adequat. Les cadenes burocràtiques inacabables i llunyanes són ja el passat, encara que se'n trobin moltes restes amb ganes de reviure les «velles glòries».

La unitat territorial (font de recursos econòmics i àmbit de residència dels ciutadans) es va diluint en les dinàmiques de la globalització (econòmica: multinacionals, fluxos de capitals, mercats de valors; política: cooperació i tractats internacionals; del coneixement mitjançant Internet, intercanvi universitari i cooperació en projectes internacionals de recerca; de la justícia: tribunals internacionals i possibilitat d'actuacions transfrontereres), així com pel fet creixent de la mobilitat física dels ciutadans.

Margarita Boladeras és catedràtica de Filosofia Moral i Política de la Universitat de Barcelona. És autora, entre altres obres, de *Libertad y tolerancia. Éticas para sociedades abiertas* (1993), *Comunicación, ética y política. Habermas y sus críticos* (1996) i *Bioética* (1998).

Segons Seyla Benhabib,² la situació social actual es caracteritza per l'increment gradual primer i, finalment, l'explosió de la mobilitat de les persones, la barreja de cultures i de formes de vida, les transaccions econòmiques a escala mundial, les institucions transnacionals, la pluralitat i interconnexió de les xarxes de comunicació, els desequilibris ecològics a escala planetària, la transmissió de malalties, riscos d'armaments nuclears, bacteriològics, etc., que poden afectar de manera global, i un llarg etcètera. Tot això contribueix a la diversificació de les esferes de poder, els àmbits i les pràctiques que tenen un pes específic en la producció de la realitat. Ara més que mai els fenòmens socials són, o poden ser, produïts per agents molt diversos. En les condicions actuals, cal constatar que «la territorialitat s'ha convertit quasi en una delimitació anacrònica de funcions materials i d'identitats culturals» (Benhabib).

De comunitats culturals no sols n'hi ha moltes, sinó que les seves característiques són molt diverses i la seva capacitat d'acció en la vida pública també, segons que es tracti de minories petites o àmplies, inserides en un mateix estat o en diversos, o constitueixin moviments internacionals. Aquests poden arribar a assolir una força social de gran abast.

Els mitjans de comunicació social tenen en les seves mans la possibilitat de fer visible i de consolidar les realitats culturals minoritàries i també, òbviament, poden ignorar i afeblir cultures senceres.

Benhabib es pregunta: «Nosaltres, el poble. Qui és aquest "nosaltres"? Un ciutadà és un membre d'una comunitat política. Però actualment cal parlar d'Estats-nació, estats multinacionals i federacions d'estats, així com de persones nacionals, nacionalitzades,

persones amb doble nacionalitat, residents amb alguns drets, asilats, etc. És necessari reformular els supòsits del model polític clàssic». Seyla Benhabib proposa treballar amb un model que tingui en compte les necessitats reals amb relació a 1) la pluralitat d'identitats culturals, 2) la descentralització de la uniformitat administrativa i la creació de jerarquies legals i jurisdiccionals múltiples, 3) la devolució del poder democràtic a les regions o grups, 4) l'afebliment del vincle entre residència territorial continuada i responsabilitats de la ciutadania.

Quan considerem la importància de la pròpia identitat i cerquem propostes per a un futur millor, no es poden deixar de banda les identitats alienes i la vida en comú que cal construir. La pregunta: què passarà amb les identitats de les nacions sense estat en aquesta Europa de 25 estats membres?, s'ha d'acompanyar d'una altra pregunta: quin lloc es dona als immigrants, quin estatut polític, quin reconeixement de les seves identitats culturals?

El País del 3 de març de 2005 titulava de forma destacada: «La població marroquí augmenta en Catalunya el 500 % en 12 años». La notícia explicava que Catalunya acull ja 117.752 marroquins i això suposa que el salt que s'ha donat de 1992 a 2003 és del 532 %, segons dades de l' *Atlas 2004 de la inmigración marroquí en España*. En el 21 % dels municipis catalans viuen més de 1.000 immigrants marroquins.

Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística, el nombre d'estrangers va créixer en totes les comunitats, tret de Melilla on es va reduir. A les illes Balears els estrangers representen ja més del 15,8 % de la població empadronada, seguida de Madrid, Múrcia i la Comunitat Valenciana (més del 12 %), Catalunya i Canàries (més

de l'11 %) i La Rioja (més de 10 %). Altres comunitats com ara Extremadura, Astúries i Galícia es troben molt lluny d'aquesta situació i només superen lleugerament el 2 % de població estrangera, i el País Basc, Castella i Lleó, Cantàbria i Ceuta no arriben al 4 %.

Els marroquins, amb més de 500.000 residents, són els estrangers més nombrosos, i superen els equatorians, que passen a un segon lloc amb uns 492.000 residents, seguits dels romanesos (més de 300.000) i els colombians (per sobre de 260.000). El 26 % de les noves inscripcions en el padró corresponen a ciutadans d'Amèrica del Sud, un 24 % a europeus no comunitaris i un 19 % a persones procedents d'Àfrica. Els romanesos són la nacionalitat que ha experimentat un major creixement, amb més de 100.000 nous empadronats, seguits dels marroquins (80.000 més), britànics (50.000 més) i bolivians (prop de 44.500 nous). També sobrepassen les 20.000 noves inscripcions els xinesos, els búlgars i els argentins. Si s'analitzen els increments relatius de les comunitats estrangeres, el major correspon als bolivians, que han augmentat un 80 %, seguits dels romanesos (50 %), els brasilers (més del 40 %) i els xinesos (prop del 40 %).

Segons informava *El País* del 28 d'abril de 2005 a partir de dades oficials, Alacant té el major percentatge d'estrangers sobre la seva població, amb un 18,5 % i 319.208 empadronats, davant del 12 % de Castelló (amb 65.059) i el 7,8 % de València (amb 188.586).

En les taules 1 i 2 es pot veure la població musulmana i turca de la Unió Europea.

TAULA 1
*Població musulmana a Europa**

Països	Població musulmana	% població total
Àustria	0,18	2,2
Bèlgica	0,37	3,6
Bulgària	0,89	11,8
Dinamarca	0,16	3,0
França	5,90	10,0
Alemanya	3,00	3,7
Grècia	0,17	1,5
Itàlia	1,30	2,4
Països Baixos	0,87	5,4
Espanya	0,50	1,2
Turquia	70,00	99,8
Regne Unit	1,48	2,5

* Dades de 2001, en milions i en % de la població total.
Font: *La Repubblica*.

TAULA 2
Població turca en els països de la UE (milers)

Països	Total	Nacionalitat turca	Nacionalitzats UE
Alemanya	2.642	1.912	730
França	370	196	174
Països Baixos	270	96	174
Àustria	200	120	80
Bèlgica	110	67	43
Regne Unit	70	37	33
Dinamarca	53	39	14
Suècia	37	14	23

Font: Informe de la Comissió Independent sobre Turquia, setembre de 2004.

Ara m'ocuparé bàsicament de la relació entre identitat nacional i ciutadania europea, la primera de les preguntes abans esmentades; però la segona pregunta (quin lloc es dona als immigrants, quin estatut polític, quin reconeixement de les seves identitats culturals) és tan important com la primera i ambdues tenen aspectes interrelacionats.

D'especial transcendència és la consideració de si al costat dels drets fonamentals individuals hi ha drets col·lectius que cal reconèixer i desenvolupar. Autors com Kymlicka i Charles Taylor han posat en relleu aquesta qüestió i la presenten com un element decisiu de la política democràtica actual i una responsabilitat moral de primer ordre. D'altres pensadors defensen que no hi ha més fonament de dret que els individus. La discussió teòrica serà llarga, però ara ja hi ha actuacions polítiques que reconeixen drets a les minories.

Holanda ofereix un exemple de política activa en aquest sentit, ja desenvolupa un model que rep moltes crítiques, però que intenta afavorir l'autonomia i la responsabilitat de les minories.³ Als Països Baixos, quan una minoria és declarada «minoria oficial», té dret a establir centres per a l'ensenyament en el seu idioma i a crear organitzacions i associacions. El Consell Assessor Nacional sobre Minories Ètniques, creat pel govern el 1982, ha designat com a minories oficials: turcs, marroquins, tunisians, surinamesos, poblacions de les Antilles i de les illes Moluques, grecs, espanyols, portuguesos, gitanos.⁴ Cal remarcar que el dret a crear associacions polítiques i socials sol estar només reconegut als ciutadans amb plens drets dins l'esquema clàssic.⁵

ELS CONCEPTES D'IDENTITAT NACIONAL I CIUTADANIA

És un fet que els estats actualment existents són el resultat de processos històrics llargs i complexos, en què el poder polític ha estat exercit de maneres molt diverses per part d'uns grups sobre altres grups, en territoris d'extensió variable. Els grups ètnics i cultu-

ral sempre han estat superiors en nombre als estats políticament constituïts. Per això, des de l'experiència i el saber popular es té clar que una cosa és la diversitat de la vida, les conviccions viscudes des de la llengua dels pares, amb les olors i els colors de la terra que es trepitja cada dia i les esperances compartides amb les persones que ens envolten, i una altra cosa és el pensament oficial que generen les estructures de govern i que, ben sovint, vol acreditar-se com a pensament únic. L'aprofundiment democràtic obliga a trencar aquesta dualitat, que va ser aclaparadorament real en temps de l'absolutisme i que continua viva en molts sentits. La reflexió i la praxi política sobre la identitat de les minories i sobre les nacions sense Estat esdevé una necessitat política i una obligació moral per a aquelles persones que lluiten per la realització de la democràcia.

Però quina és la significació d'«identitat nacional» i de «ciutadania»? Què vol dir «nació»? Habermas, un autor gens sospitós de nacionalisme, va fer una explicació completa d'aquests conceptes en una conferència que donà a la Universitat de Barcelona en 1991:⁶ *Natio* significava per als romans la deessa del naixement i de l'origen; es refereix, igual que *gens* i *populus* a pobles que encara no estan organitzats com a associacions polítiques; les nacions són comunitats d'origen que estan integrades geogràficament per mitjà de l'assentament i el veïnatge, i culturalment per mitjà d'una llengua, uns costums i unes tradicions comuns, però que encara no ho estan políticament per mitjà d'una forma d'organització estatal. Fins i tot Kant encara diu: «Aquella munió de gent que a causa d'una procedència comuna es reconeix unida en un tot de caràcter civil, s'anomena nació (*gens*)».

El terme «identitat nacional» indica la consciència de pertinença comuna a una mateixa cultura. Pressuposa una apropiació de tradicions culturals filtrada a través de la historiografia i la reflexió.

Amb la Revolució Francesa alguns autors van considerar que la nació és la font de la sobirania estatal: tota nació ha de tenir dret a l'autodeterminació política. Altres autors defensaren que la justificació de l'estat és el contracte social i que el lligam bàsic entre les persones consisteix en el reconeixement recíproc en termes jurídics com a ciutadans.

Finalment, «ciutadania política» (*ci-toyenneté, citizenship*) significa pertinença a un Estat o nacionalitat, però específicament *status* de ciutadà circumscrit per drets civils.

El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans ens il·lustra igualment. *Nació*: 'Conjunt de persones que tenen una comunitat d'història, de costums, d'institucions, d'estructura econòmica, de cultura i sovint de llengua, un sentit d'homogeneïtat i de diferència respecte a la resta de comunitats humanes, i una voluntat d'organització i de participació en un projecte polític que pretén arribar a l'autogovern i a la independència política'. *Ciutadania*: 'En l'antiguitat, situació jurídica de les persones considerades membres de la comunitat política, la ciutat, i condició indispensable per a gaudir de drets polítics i econòmics. | Condició i dret que ostenten les persones que pertanyen a una comunitat política que expressa el vincle existent entre aquesta i els seus membres'. *Ciutadà*: 'Persona que gaudeix del dret de ciutat en un estat'. En el terme *nacionalitat* el *Diccionari* recull el principi polític abans esmentat relacionat amb autors del segle XVIII i que

ha estat reivindicat per alguns grups polítics fins als nostres dies: «Principi de nacionalitat»: 'Principi jurídic i polític segons el qual hi ha d'haver la plena identitat entre nació i estat, i pel qual els grups nacionals concrets tenen dret a constituir-se en estat independent». També incorpora la noció genèrica de «nació sense estat».

En moltes llengües s'empra *nació* i *nacionalitat* per a referir-se tant a nacions sense estat com a estats sobirans. A Espanya coneixem bé l'enrenou que això comporta: no sols ambigüïtat semàntica sinó batalles polítiques.

L'alemany té dos termes per a expressar els dos sentits:

Nationalität [Nacionalitat]

Pertinença a una nació: territori, èrnia.

Comunitat cultural: identitat col·lectiva.

La consciència de grup pren diferents formes:

- Essencialisme
- Culturalisme lingüístic
- Constructivisme
- Etcètera

Saatsangehörigkeit [Ciutadania]

Pertinença a un estat.

Relació políticojurídica: drets i deures.

«Associació de ciutadans iguals i lliures, lligada al principi de voluntarietat»: Estat democràtic.

Dret a emigrar o a renunciar a la nacionalitat juridicoadministrativa

(HABERMAS)

La identitat nacional es crea en la vivència comuna de tradicions, de formes de parlar i de pensar, de la reflexió teòrica política, ètica i historiogràfica. La identitat nacional és

quelcom tan construït com l'estat polític, però els elements que configuren l'una i l'altre i les seves dinàmiques són diversos.

De vegades la defensa de la identitat nacional ha donat peu a posicions essencialistes, que han provocat reaccions molt adverses i contradictòries. Des de la teoria política, els crítics posen de manifest l'idealisme i l'absolutització d'algunes entitats característiques de l'essencialisme; per exemple, la seva consideració del subjecte com una entitat unitària, definit de forma permanent i homogènia, i una consideració semblant de la identitat cultural. Tant Seyla Benhabib com Chantal Mouffe, entre d'altres, han remarcat aquests trets i la manca d'adequació a la realitat i a les aspiracions de renovació democràtica que comporten.

Mentre que l'essencialisme considera que les identitats col·lectives com el gènere, la raça o la nació posseeixen trets unívocs que es mantenen al llarg de períodes històrics, els constructivistes afirmen que el límits entre identitats són fluids, polèmics i discutibles, inestables i susceptibles de canvi. Hi ha essencialistes que recorren a premisses biològiques per a fonamentar la naturalesa essencial de les identitats; uns altres hi fan servir universals antropològics.

Considero que l'essencialisme condueix a una visió de la identitat que no concorda amb una concepció de democràcia plural i radical i que no ens permet construir la nova visió de la ciutadania que fa falta per a aplicar tal política.⁸

Que la concepció essencialista de la identitat nacional caigui en aquests errors no vol dir que aquesta no tingui altres significacions rellevants. Tal com afirma Benhabib, els constructivistes mantenen posicions

interessants per als individus i per a les dinàmiques estatals, i són capaços de resoldre les tensions que genera l'arrelament en les tradicions, les necessitats presents i la projecció de futur.

EUROPA I LES SEVES NACIONALITATS HISTÒRIQUES

Els diferents Estats europeus han tingut ritmes molt diversos en el procés de constitució d'estats sobirans amb plens poders sobre les nacionalitats històriques. La pressió que ha estat necessària per a assolir aquest resultat ha creat mecanismes i inèrcies que ara dificulten l'avenç cap a polítiques de reconeixement de les diferències i de desenvolupament de democràcies deliberatives, en les quals poden fer-se sentir les veus de les nacionalitats i de les cultures minoritàries.

La Unió Europea es construeix a partir de la veu dels Estats membres. Les nacions sense estat no poden ser subjecte polític a la Unió si no són subjecte polític dins l'Estat al qual pertanyen. Sense deixar d'assenyalar que manca una articulació política millor de les minories nacionals dins dels Estats i dins de la Unió, a efectes pragmàtics convé no perdre de vista que el Comitè de les Regions permet algun tipus d'actuacions i que és una possibilitat que s'hauria d'aprofitar a fons.

LA «NACIONALITAT ESPANYOLA» I L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE L'ESTAT ESPANYOL

La Constitució Espanyola de 1978 i el Codi Civil Espanyol estableixen que la

«nacionalitat espanyola» s'adquireix per: la filiació (pare o mare espanyols); nascuts a Espanya de pares estrangers; estranger menor de 18 anys adoptat per un espanyol; per carta de naturalesa quan concorren circumstàncies excepcionals; residència de 10 anys a Espanya; 5 anys de residència d'asilats o refugiats; 2 anys de residència dels nacionals d'origen iberoamericà, andorrà, filipí, guineà (Equatorial), portuguès o sefardita.

El Títol VIII de la Constitució està dedicat a l'«Organització Territorial de l'Estat» i reconeix la possibilitat d'establir Comunitats Autònomes; en l'article 137 i en els següents es defineixen els límits de les seves competències. El 138 garanteix el principi de solidaritat entre Comunitats Autònomes.

L'article 148 enumera les competències possibles de les Comunitats Autònomes: 22 *en total*. De la llengua i la cultura només diu: «17^a. El fomento de la cultura, de la investigación y, en su caso, de la enseñanza de la lengua de la Comunidad Autónoma».

L'article 149 enumera les competències exclusives de l'Estat: 32 *en total*. No sols és major el nombre, sinó que la dimensió política d'aquestes competències és incomparable amb les autonòmiques. L'article 145 prohibeix la federació de Comunitats Autònomes; els acords de cooperació hauran de tenir l'autorització de les Corts Generals.

Davant d'aquesta situació es comprèn que en els darrers temps s'estiguin revisant els Estatuts d'Autonomia i que molts ciutadans considerin també la necessitat de reformes constitucionals.

LA CIUTADANIA DE LA UNIÓ EUROPEA. CULTURES I LLENGÜES

La Constitució Europea estableix la ciutadania de la Unió en l'Article I-10, indicant que: 1. Tota persona que tingui la nacionalitat d'un Estat membre posseeix la ciutadania de la Unió, que s'afegeix a la ciutadania nacional sense substituir-la. 2. Els ciutadans de la Unió són titulars dels drets i estan subjectes als deures que estableix la Constitució. Tenen el dret de: *a*) circular i residir lliurement en el territori dels Estats membres; *b*) sufragi actiu i passiu en les eleccions al Parlament Europeu i en les eleccions municipals de l'Estat membre on resideixin, en les mateixes condicions que els nacionals d'aquest Estat; *c*) acollir-se, en el territori d'un tercer país on no estigui representat l'Estat membre del qual siguin ciutadans, a la protecció de les autoritats diplomàtiques i consulars de qualsevol Estat membre en les mateixes condicions que els nacionals d'aquest Estat; *d*) formular peticions al Parlament Europeu, recórrer al Defensor del Poble Europeu, així com dirigir-se a les institucions i als òrgans consultius de la Unió en una de les llengües de la Constitució i rebre una resposta en aquesta mateixa llengua.

La traducció alemanya mostra les diferències terminològiques a què m'he referit anteriorment. Només mencionaré el punt primer: 1. *Unionsbürgerin oder Unionsbürger ist, wer die Staatsangehörigkeit eines Mitgliedstaats besitzt. Die Unionsbürgerschaft tritt zur nationalen Staatsangehörigkeit hinzu, ohne diese zu ersetzen*. Literalment: «És ciutadana o ciutadà de la Unió qui té la ciutadania política d'un dels

Estats membres. La ciutadania de la Unió s'afegeix a la ciutadania política nacional, sense substituir-la». Aquí s'evidencien les diferències entre el ciutadà com a «Bürger» i ciutadania «Bürgerschaft» i la pertinença a un estat nacional «Staatsangehörigkeit». En cap cas no es parla de «Nationalität».

Pel que fa a la cultura, la Constitució Europea explicita el respecte a la diversitat cultural, religiosa i lingüística (Article II-82) i en l'Article III-280 afirma que la Unió contribuirà al ple desenvolupament de les cultures dels Estats membres, dins del respecte de la seva diversitat nacional i regional, posant en relleu alhora el patrimoni cultural comú, així com també que l'acció de la Unió tindrà com a objectiu fomentar la cooperació entre Estats membres i, si cal, reforçar i complementar la seva acció en els àmbits de la millora del coneixement i la difusió de la cultura i la història dels pobles europeus, de la conservació i protecció del patrimoni cultural d'importància europea, dels intercanvis culturals no comercials, i de la creació artística i literària, inclòs el sector audiovisual. El mateix article indica que la Unió i els Estats membres propiciaran la cooperació amb els tercers països i amb les organitzacions internacionals competents en l'àmbit de la cultura, especialment amb el Consell d'Europa, i vetllaran pel respecte i el foment de la diversitat de les seves cultures.

És un text molt obert, però que fa possible un ampli desplegament d'actuacions.

En el tema de les llengües i el reconeixement de la seva oficialitat, el tractament del text constitucional es circumscriu a les llengües oficials dels Estats membres. Els articles III-128 i IV-448 estableixen que les llengües en què tot ciutadà de la Unió

tindrà dret a dirigir-se a les institucions o òrgans són: alemanya, txeca, danesa, eslovaca, eslovena, espanyola, estoniana, finesa, francesa, grega, hongaresa, anglesa, irlandesa, italiana, letona, lituana, maltesa, neerlandesa, polonesa, portuguesa, sueca. El Tractat de la CE s'ha traduït a les llengües dels Estats membres que «de conformitat amb els seus ordenaments constitucionals, tinguin estatut de llengua oficial en la totalitat o en part del seu territori» (IV-448.2).

En els darrers mesos s'ha acceptat que les llengües minoritàries oficials dels Estats membres puguin utilitzar-se a l'hora de formular peticions al Parlament Europeu, de recórrer al defensor del poble europeu, així com a alguns òrgans consultius i institucionals europeus, sempre que els Estats assumeixin les despeses corresponents.

La importància de la cooperació interregional està reconeguda amb la institucionalització del Comitè de les Regions. Aquí també la manca de concreció pot ser una virtut i permetrà desenvolupaments molt diversos.

El Títol IV – Capítol I estableix el marc institucional del Comitè de les Regions com a òrgan consultiu de la Unió (com també ho és el Comitè Econòmic i Social), compost per representants dels ens regionals i locals, que actuen amb plena independència. L'article III-388 diu que el Comitè de les Regions serà consultat pel Parlament Europeu, pel Consell o per la Comissió en els casos previstos per la Constitució i en qualssevol altres en què una d'aquestes institucions ho consideri oportú, en particular aquells que afecten la cooperació transfronterera.

CONSIDERACIONS FINALS

Hem de ser conscients que la Unió Europea obre un horitzó ampli de sentit i de projecció, que necessita el diàleg i el nodriment de les diverses comunitats i grups que en formen part. Fins ara les decisions dels governs han deixat de banda aquesta necessitat de diàleg i això implica un dèficit democràtic que pot tenir conseqüències molt negatives.

La noció, l'experiència i el sentiment de «ciutadania europea» s'ha de construir amb les vivències de les relacions entre persones, comunitats i estats. Cal crear un veritable espai públic europeu i els mitjans de comunicació tenen una responsabilitat molt particular en la promoció de relacions i dinàmiques positives. L'articulació política de la diversitat s'ha de fer en primer lloc en cada Estat membre. L'actual situació política espanyola hauria de permetre un aprofundiment en els Estatuts d'Autonomia i en els lligams de cooperació necessària per a afrontar els reptes de futur. El futur s'ha de fer sense oblidar la història d'Europa i objectivant les moltes tensions no resoltes avui. El primer dels reptes continua sent fer efectiu l'ampli ventall d'implicacions derivades dels drets fonamentals reconeguts en totes les Constitucions europees. □

BIBLIOGRAFIA

- BENHABIB, Seyla, *Los derechos de los otros. Extranjeros, residentes y ciudadanos*, Barcelona, Gedisa, 2005.
- *The Claims of Culture. Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, 2002.
- *Diversitat cultural, igualtat democràtica*, València, Tàndem, 2000.
- BENHABIB, S. i D. CORNELL (eds.), *Teoría feminista y teoría crítica*, València, Edicions Alfons el Magnànim-IVEI, 1990.
- BILBENY, N., *Ética intercultural*, Barcelona, Ariel, 2004.
- BOLADERAS, M., *Comunicación, ética y política. J. Habermas y sus críticos*, Madrid, Tecnos, 1996.
- «La opinión pública en Habermas», *Anàlisi. Quaderns de Comunicació i cultura*, Publicacions UAB, Barcelona, 2001, n. 26, pp. 51-70.
- BOLADERAS, M. i altres, *El pensamiento filosòfic i científic II. El segle XX*, Terricabras, J. M. (coord.), Barcelona, Editorial Pòrtic, 2001.
- BOLADERAS, M. i N. CAMPILLO, *Filosofía social*, Madrid, Síntesis, 2001.
- CALSAMIGLIA, A., *Cuestiones de lealtad. Límites del liberalismo, corrupción, nacionalismo y multiculturalismo*, Barcelona, Paidós, 2000.
- ELIAS, N., *Conocimiento y poder*, Madrid, Las Ediciones de la Piqueta, 1994.
- GELLNER, E., *Naciones y nacionalismo*, Madrid, Alianza, 1988.
- GIDDENS, A., *Modernidad e identidad del yo*, Barcelona, Península, 1995.
- HABERMAS, J., *Ciudadanía política e identidad nacional*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993.
- *Facticidad y validez*, Madrid, Trotta, 1998.
- HELD, D., *La democracia y el orden global: del estado moderno al estado cosmopolita*, Barcelona, Paidós, 1997.
- HONNETH, A., *La lucha por el reconocimiento*, Barcelona, Crítica, 1997.
- HUNTINGTON, S., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Nova York, Simon and Schuster, 1996.
- KYMLICKA, W., *La política vernàcula. Nacionalismo, multiculturalismo y ciudadanía*, Barcelona, Paidós, 2003.
- *Ciudadanía multicultural*, Barcelona, Proa, 1999.

- LÓPEZ CALERA, N., *El nacionalismo ¿culpable o inocente?*, Madrid, Tecnos, 1995.
- MOLLÀ, T., *La utopia necessària (Nacionalisme i societat civil)*, Tarragona, Ed. El Mèdol, 1994.
- MOUFFE, Ch., *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*, Barcelona, Paidós, 1999.
- PANG, Ching Lin, <www.emz-erlin.de/projekte_el/pj32_1pdf/MigPol/MigPol_Netherlands.pdf>, «Migpol – Netherlands. Migration Policies in the Netherlands».
- PECES-BARBA, G., *Derecho positivo de los derechos humanos*, Madrid, Debate, 1987.
- TAYLOR, Ch., *El multiculturalismo y «la política del reconocimiento»*, Mèxic, FCE, 1993.
- WEBER, M., *Economía y sociedad*, vol. 1, Mèxic, FCE, 1969.

en el qual la incorporació de grups minoritaris –en el cas holandès: catòlics, protestants, liberals i socialistes– es fa possible perquè se'ls garanteix la independència institucional respecte dels altres. Estan organitzats en “pilars” que es troben en l'àmbit de les polítiques. Una democràcia consociativa es caracteritza per la pacificació i el compromís, en comptes de la confrontació, en cas de desacord entre els diversos “pilars”. Aquesta política de “pilarització” començà a l'inici del segle XX i assolí el cim a les dècades de 1950 i 1960, és encara significativa i ha influït en el concepte d'emancipació de les minories ètniques. Tot i que aquest concepte no crea un nou pilar, conté els trets organitzatius característics de la pilarització tradicional: el sorgiment de comunitats ètniques coherents (“pilars”) i la seua integració al nivell d'elit (com ara els consells assessors). Mentre que als països veïns el suport a les organitzacions de les minories és ben migrat, a Holanda les associacions d'immigrants reben un suport important i mitjans financers per organitzar-se. Malgrat el nombre i la diversitat d'aquestes organitzacions, no tenen recursos suficients ni experiència per a defensar realment els drets i exercir pressió en favor dels interessos dels immigrants i les minories ètniques. Tot i que encara resta molt a fer en aquest camp, aquestes mesures han tingut un paper important a l'hora de legitimar la idea multicultural».

1. W. Kymlicka, *Ciudadania multicultural*, Barcelona, Proa, 1999, p. 11.
2. Seyla Benhabib, *The Claims of Culture. Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton/Oxford, Princeton University Press, 2002.
3. Ching Lin Pang, www.emz-berlin.de/projekte_el/pj32_1pdf/MigPol/MigPol_Netherlands.pdf, «Migpol – Netherlands. Migration Policies in the Netherlands», pp. 8-9: «La política adreçada a promoure l'emancipació i la incorporació de minories ètniques al grup dominant es basa en dues línies: mesures de suport a les institucions i organitzacions ètniques que mantenen la identitat ètnica i afavoreixen l'acció col·lectiva i, en segon lloc, mesures que pretenen reduir i en darrer terme eliminar la distància entre les minories ètniques i el grup dominant. La idea que subjau en la política multicultural holandesa, fet i fet, és de promoure la ideologia de la tolerància de les diferències culturals i/o religioses i de posar en pràctica una sèrie de mesures polítiques que ajuden i enforteixen les identitats culturals i religioses dels grups objectiu (Schmitter Heisler 1995: 69). Aquesta política encaixa amb l'organització tradicional de la societat holandesa com a democràcia consociativa (Lijphart 1977), és a dir, un sistema

4. S. Benhabib, *Diversitat cultural, igualtat democràtica*, València, Tàndem, 2000, p. 99. S. Benhabib, *The Claims of Culture*, Princeton University Press 2002, p. 77.
5. Segons la teoria clàssica de T. H. Marshall, *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge, 1950, s'ha de distingir la següent tipologia de drets:

1. Drets civils: naixen amb l'aparició de l'estat absolutista i inclouen, en la seva forma més primària i elemental, el dret a la protecció de la vida, a la llibertat i a la propietat, el dret a la llibertat de consciència i determinats drets d'associació, com ara la llibertat de contractar i de contraure matrimoni.
2. Drets polítics: en sentit estricte es refereixen a la participació en l'exercici del poder polític, al dret a ocupar càrrecs públics, a la llibertat d'expressió i opinió, al dret a fundar associacions polítiques i no polítiques, incloent-hi també la premsa lliure i institucions científiques i culturals independents.

3. Drets socials: figuren al darrer lloc en el catàleg de Marshall perquè foren històricament aconseguits a través de les lluites del moviment obrer, feminista i altres moviments socials al llarg dels dos darrers segles. Inclouen el dret a formar sindicats així com d'altres organitzacions professionals i d'ofici, i també el dret a l'assistència mèdica, als subsidis familiars, d'habitatge i d'estudis, etc. Aquests drets socials són molt variables d'un país a un altre i depenen absolutament del compromís de classe que constitueix la base dels diferents estats de benestar.
6. J. Habermas, *Ciudadania política i identitat nacional*. Barcelona. Universitat de Barcelona, 1993, pp. 62-63. Aquest text també està inclòs en el llibre de J. Habermas, *Facticidad y validez*, Madrid, Trotta, 1998.
7. Benhabib, *Diversitat cultural, igualtat democràtica*, p. 23.
8. Chantal Mouffe, *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*. Paidós, Barcelona, 1999, p. 108.

Col·lecció

1. *Història. En la línia de la cultura*
FRANÇOIS FURTADO
Traducció de Miquel Miquel
216 pp. - 11 €
2. *Reflexions sobre la unitat*
JOHN KEANE
Traducció de Carles M. Sabatés
226 pp. - 11 €
3. *El descrèdit de la democràcia*
NEUS CAMERINO
396 pp. - 18 €
4. *El totalitarisme. Història i evolució*
ENZO TRAVAGLIA
Traducció de Jordi Vives
246 pp. - 11 €
5. *Un país de ciutadania i d'opinió
d'un país*
JOSEP SORRIBES
206 pp. - 11 €
6. *Foucault: un il·lustrat cultural*
JOSEP ANTONI BERNARDO
298 pp. - 11 €
7. *Utopística. Les opinions
del segle XXI*
IMMANUEL WATZLAV
110 pp. - 11 €
8. *Alacant contra València*
EMILI RODRÍGUEZ
242 pp. - 11 €
9. *Literatura, mitjà*
JOAN F. MIRA
148 pp. - 10 €
10. *La ment capçalera*
CZESLAW MIŁOŠ
Traducció de Joan Vives
338 pp. - 18 €
11. *Els noms*
JACQUES RANCIÈRE
Traducció de Joan Vives
i Antoni Furió
158 pp. - 11 €
12. *Identitat*
ZYGMUNT BAUMAN
Traducció de Joan Vives
136 pp. - 11 €

UBI
TERS NCI

c/ Arts 15, 08013 Barcelona
tel. 96 386 41 15 - fax 96 386 40 67
www.uv.es/publicacions - publicacions@uv.es

L'ESPILL

REVISTA FUNDADA PER JOAN FUSTER

- El solatge
de la modernitat
Antoni Martí Monterde
- Política
de la representació
Josep M. Lloró
- Sartre 'on line'
Mercè Rius
- L'aventura de
'Les Temps Modernes'
Michel-Antoine Burnier
- La literatura demolida
Karl Kraus
- L'home amb bombes
Simona Škrabec
- La cara oculta
de Thomas Bernhard
Salvador Company
- L'Horta de València,
la fi d'un patrimoni històric
Enric Guinot
- El futur de la biologia
Edward O. Wilson
- Sartre avui
Peter Bürger
- Identitats europees
*Josep Fontana,
Carles Duarte,
Josep Ramoneda,
Joan F. Mira,
Margarita Boladeras,
Manuel Alcaraz*
- Llibres
*Ferran Garcia-Oliver
Josep Lluís Barona*